

chodzi o organizację i zakres działania przypominał on Trybunał Rewolucyjny przy WCKW z 1918 r.¹⁵. Ostatnia część pracy poświęcona sądownictwu w okresie powojennym nie należy do historii. Jest to okres jeszcze nie zamknięty. Autor kończy pracę omówieniem najnowszego ustawodawstwa z 1957 r.

*

W literaturze radzieckiej praca W. Kożewnikowa jest jedyną tego rodzaju pracą z historii sądownictwa. Inne prace mają przeważnie charakter przyczynkowy. Bogaty materiał, zaczerpnięty częściowo ze zbiorów Centralnego Archiwum Państwowego Rewolucji Październikowej, czyni omawianą pracę interesującą i godną przestudiowania.

WIESŁAW DASZKIEWICZ (Poznań)

Dekrety Sowietzkiej Własti, tom I, 25 IX 1917 — 16 III 1918 g. Gosud. Izdat. Politczeskoj Literatury, Moskwa 1957, ss. VIII + 626.

Instytut Marksizmu-Leninizmu przy KC KPZR i Instytut Historii Akademii Nauk ZSRR przystąpiły do publikowania aktów prawnych, wydawanych w swoim czasie przez centralne organa państwa radzieckiego. Dla tego celu zapoczątkowano nową serię publikacji źródłowych zatytułowaną „Dekrety Sowietzkiej Własti”. Będzie to seria wielotomowa. Jesienią 1957 r. ukazał się w ZSRR tom I, który zawiera akty prawne — w wyborze — wydane w okresie od powstania zbrojnego w listopadzie 1917 r. do IV Wszechrosyjskiego Zjazdu Rad tj. do 16 marca 1918 r.

Tom I został przygotowany do druku przez: doktora nauk historycznych prof. S. N. Wałkę, kand. nauk historycznych I. W. Zagoskinę, Ł. N. Rastopczynę, J. A. Achankina i przez kan. nauk historycznych B. N. Kazancewa. W skład komisji redakcyjnej wchodził: G. D. Obiczkin, S. N. Wałk, Ł. S. Gaponienko, A. A. Nowosielski i M. D. Stuczebnikowa.

Do tomu pierwszego wchodzi znaczna ilość dokumentów publikowanych po raz pierwszy. Inne dokumenty były uprzednio publikowane w *Gazecie Wriemiennogo Raboczego i Krestijanskogo Prawitielstwa*, w *Izwestijach*, w *Prawdzie*, w *Sobraniju Uzakonienij i Rozporiazenij Raboczego i Krestijanskogo Prawitielstwa*, w gazecie *Raboczij Sołdat*, w *Dierewienskiej Biednotie* itd. Ważniejsze z tych ostatnich dokumentów były także ogłaszane wcześniej w różnych zbiorach aktów prawnych państwa radzieckiego.

Wszystkie publikowane w omawianym tomie dokumenty zostały porównane z oryginałami lub wiarygodnymi kopiami, czy pierwodrukami. Każdy dokument opatrzone jest legendą, która między innymi wskazuje dokładnie źródła, na których oparto publikowany tekst.

Publikowane w zbiorze dokumenty pochodzą od Piotrogradzkiego Komitetu Wojskowo-Rewolucyjnego, od Wszechrosyjskich Zjazdów Rad, od Wszechrosyjskiego Centralnego Komitetu Wykonawczego i od Rady Komisarzy Ludowych. Są też i niektóre dokumenty wydawane przez poszczególne komisariaty ludowe, ale noszące podpis W. Lenina lub sporządzone przy jego udziale. Jak widać z tego, do zbioru włączono akty prawne różnego rodzaju i różnej rangi. Nie są to więc wszystko de-

¹⁵ W. Lisicyn, *Organizacija i diejatielnost' specialnogo suda Zakarpatskoj Ukrainy*, Lwiwskij Derżawnyj Uniwersytet im Iwana Franka, Naukowi Zapysky, t. XXXVIII, s. 94—103.

krety w ścisłym, prawniczym rozumieniu tego słowa. Są to w ogóle decyzje różnych organów radzieckich. I to nawet niekiedy decyzje dotyczące poszczególnych spraw czy zdarzeń jednostkowych. Nie wszystkie tedy są źródłami prawa.

Autorzy zbioru — o czym informują w przedmowie (s. VIII) — przyjęli, że jednym z zadań zbioru jest pokazanie działalności W. Lenina jako Przewodniczącego RKL. Aby to osiągnąć, uznano za celowe podać obok tekstów oficjalnych, także projekty dokumentów sporządzone przez W. Lenina. Nie pominięto też różnych wstawek, skreśleń itp. poprawek dokonywanych osobiście przez W. Lenina w tekstach, których on nie był autorem. Wobec tego, że te leninowskie teksty były przeważnie już (czasami parokrotnie) publikowane w „Dzielałach“, w „Leninskom Sbornikie“ i przy innych okazjach trudno się zgodzić z autorami, że była potrzeba publikowania tych tekstów jeszcze raz i to w tym właśnie zbiorze dokumentów.

Omawiany tom jest poważną próbą zebrania aktów prawotwórczych władzy radzieckiej, powstałych w początkach jej istnienia. Dokumenty te nadają formę prawną platformie politycznej i ekonomicznej, wypracowanej przez Partię Bolszewików.

Lektura zbioru utwierdza w przekonaniu, że akty prawotwórcze władzy radzieckiej są poważnym źródłem do badań nad dziejami kształtowania się radzieckiego społeczeństwa socjalistycznego. Mogą też one być poważnym źródłem do studiów nad polityką partii bolszewickiej w okresie, z którego pochodzą. Polityka ta — na co wskazywał parokrotnie Komitet Centralny Partii — jest ucieleśniona w aktach prawnych. Warto przypomnieć, że niektóre akty prawotwórcze — o czym mowa także w przedmowie (s. V) — były oficjalnie traktowane jako dyrektywy partyjne.

Zbiór zawiera akty prawne dotyczące najróżnorodniejszych zagadnień. Mamy więc dokumenty dotyczące polityki zagranicznej, akty przeprowadzające politykę „druzgotania“ carskiego i burżuazyjnego aparatu państwowego, akty kształtujące poszczególne elementy nowego radzieckiego aparatu państwowego, akty nacjonalizacyjne, akty o mianowaniu różnych osób na odpowiedzialne stanowiska państwowe itd. Dla nas szczególną wartość posiadają dokumenty dotyczące współpracy różnych partii drobnoburżuazyjnych z bolszewikami w działalności aparatu państwowego. Są to, nawiasem mówiąc dokumenty ogłoszone po raz pierwszy lub też takie, których nie publikowano przez wiele lat. Szczególne znaczenie pod tym względem ma rezolucja z 14 XI 1917 r. uchwalona przez WCKW w sprawie warunków porozumienia z innymi partiami (dok. 25). W rezolucji tej czytamy: „Uznając porozumienie partii socjalistycznych za pożądane, CKW oświadcza, że porozumienie może być osiągnięte jedynie na następujących warunkach:

- 1) uznanie programu Rządu Radzieckiego, wyrażonego w dekretach o ziemi, o pokoju i w obu projektach dekretów o kontroli robotniczej;

- 2) uznanie konieczności bezlitosnej walki z kontrrewolucją (Kiereński, Kornilow i Kaledin);

- 3) uznanie Drugiego Zjazdu Wszechrosyjskiego za jedyne źródło władzy;

- 4) Rząd odpowiedzialny przed CKW;

- 5) uzupełnienie składu CKW...“ (s. 33).

Tę samą treść polityczną zawierają też dokumenty 27, 37, 139 i inne. Tekst powyższy posiada pierwszorzędne znaczenie ogólnoteoretyczne. Zawiera on warunki legalnego istnienia w państwie socjalistycznym innych, oprócz komunistycznej, partii politycznych ludzi pracy. Rzecz w tym, że warunki te precyzuje dokument państwowy.

W odniesieniu do partii burżuazyjnych takie samo pryncypialne znaczenie ma Obwieszczenie rządowe z 11 XII 1917 r. o kontrrewolucyjnym powstaniu burżuazji,

kierowanym przez partię kadecką (dok. 112, s. 165—166). Obwieszczenie to stwierdza, że burżuazyjne partie w Rosji Radzieckiej nie mogą działać.

Dokumenty zawarte w tomie I zostały zgrupowane w dwa rozdziały. W ramach każdego rozdziału zachowano porządek chronologiczny. Do rozdziału pierwszego weszły dokumenty opublikowane w czasie ich wydania (s. 1—537). Do drugiego rozdziału weszły dokumenty niepublikowane w swoim czasie (s. 539—580). Nadto do zbioru włączono dwa „Dodatki”. „Dodatek” pierwszy zawiera kilkadziesiąt uchwał RKL o mianowaniu (lub odwołaniu) poszczególnych osób na niektóre ważne stanowiska państwowe (s. 581—590). „Dodatek” drugi zawiera niepublikowane uchwały RKL o asygnowaniu różnych sum pieniężnych na takie lub inne cele (s. 591—596). Zbiór zaopatrzonej jest w dobrze opracowany indeks rzeczowy (s. 597—606). Nie brak też kilkudziesięciu ilustracji. Są to fotokopie szczególnie doniosłych dokumentów, opracowanych osobiście przez W. Lenina.

Książka *Dekrety Sowieckiej Własti*, podobnie jak inne analogiczne zbiory dokumentów wydawane w ZSRR, przysłużyły się zapewne dobrze tym wszystkim, którzy interesują się dziejami radzieckiego państwa i prawa, radzieckiego społeczeństwa i dziejami pierwszej zwycięskiej rewolucji socjalistycznej na świecie.

Również pod względem graficznym książka jest opracowana bardzo starannie.

ADAM ŁOPATKA (Poznań)

Revue Historique de droit français et étranger, 4e série 35e année, Paris 1957.

Prawo rzymskie

G. Sicard, *Caton est les fonctions des esclaves*. W początku II wieku przed naszą erą niewolnik mógł uzbierać sobie *peculium*, które mu pozwalało na kupno niewolnika. Miał on bowiem możność nabywania bez zgody pana i alienowania, oczywiście nie uroczyście, lecz drogą zwykłej tradycji. Niewolnik bierze również udział w zyskach, gdy operuje kapitałem swego pana.

M. Andréev, *Divorce et adultère dans le droit romain classique*. Do dziś utrzymuje się spór o formę rozwodu w prawie klasycznym, ponieważ teksty dotyczące tej kwestii zostały w dziele Justyniana gruntownie przeredagowane. W prawie klasycznym nie znano *libellus repudi*. Wymóg jego wprowadzony został dopiero przez cesarzów Teodozego i Walentyniana w 449 r. pod wpływem bizantyjskim i kościelnym. Nie znano wszakże i formy wprowadzonej przez *lex Iulia*, stawiającą wymóg siedmiu świadków. Tej normy się wszakże nie trzymano. Dla Rzymian małżeństwo nie było sakramentem, lecz jedynie węzłem cywilnym; gdy faktycznie go nie było, uchodziło za nieistniejące. Stąd drogą zwyczajową wytworzyły się nowe warunki rozwodu: 1) długa separacja, 2) zawarcie nowego małżeństwa. Innowacja Augusta dyktowana była chęcią wzmocnienia węzła małżeńskiego poprzez walkę z cudzołóstwem, które zostało uznane za przestępstwo. By umożliwić z nim walkę, należało ustalić formalne warunki rozwodu, w przeciwnym razie oskarżeni zawsze oczyściliby się z zarzutu *adulterium*, broniąc się przeprowadzeniem nieformalnego rozwodu. Istnienie nieformalnego rozwodu przed *lex Julia* jest zupełnie zrozumiałe, gdy zważymy, że małżeństwo zawierano w Rzymie bez interwencji władz publicznych. Dla *matrimonium sine manu* wystarczała przecież zgoda nupturientów i wprowadzenie żony do mieszkania męża.

A. E. Giffard, *L'actio civilis incerti et le synallagma* (D, 2, 14, 7). W prawie justyniańskim umowy synallagmatyczne anonimowe rodzą powództwo cywilne,